

Лена Васільеўна Леванцэвіч

канд. філал. навук, дац., дац.каф. беларускага і рускага мовазнаўства
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна,
дактарант каф. беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Lena Levantsevich

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Belarusian and Russian Linguistic
of Brest State A. S. Pushkin University,
Doctoral Student of the Department Belarusian Linguistics
of Belarusian State University
e-mail: lewalena@mail.ru

СЛОВЫ-СТЫМУЛЫ ДЛЯ ЎТВАРЭННЯ МЯНУШАК-ХАРАКТАРЫСТЫК (ФАРМІРАВАННЕ МЯНУШКАВАГА ПОЛЯ)

Аналізуюцца мянушкі-характарыстыкі, падставай для ўзнікнення якіх сталі асаблівасці агульнага знешняга выгляду – пастава, колер валасоў, абрысы твару. Вызначаюцца асацыятары мянушак у залежнасці ад іх матыватара. Адзначаецца сутнасць асацыяцыі і яе роля ў змесце мянушкі. Мянюшка ўтвараецца ў выніку асацыяцыі, якая ўзнікае ў свядомасці намінатара ў адказ на зрокавы вобраз. Словы-асацыятары, што рэпрэзентуюць пэўную асаблівасць знешняга выгляду намінанта (доўгія валасы, худы, поўны, лысы, вялікія вочы, доўгі нос, адтапыраныя вушы і інш.), утвараюць мянушкавае поле. Мянюшкавае поле ўключае ў сябе ўсе найменні, што ўзніклі на слова-стымул, у якім вербалізуецца матыватар мянушкі.

Ключавыя словы: мянушкавае поле, асацыятар, матыватар, мянушкі-характарыстыкі, слова-стымул.

Words-Stimulus for the Formation of Nicknames-Characteristics (Formation of the Nickname Field)

The article analyzes nicknames-characteristics, the basis for the emergence of which were the features of the general appearance – posture, hair color, facial contours. The associators of nicknames are determined depending on their motivator. The essence of the association and its role in the content of the nickname are noted. A nickname is formed as a result of an association that arises in the nominator's mind in response to a visual image. Associative words representing a certain feature of the nominee's appearance (long hair, skinny, plump, bald, big eyes, long nose, protruding ears, etc.) form a nickname field. The nickname field includes all the names that arose from the stimulus word, in which the nickname motivator is verbalized.

Key words: nickname field, associator, motivator, nicknames-characteristics, words-stimulus.

Уводзіны

Лексіка-семантычныя змены больш, чым якія-небудзь іншыя змены ў мове, адлюстроўваюць узаемасувязь і ўзаемаабумоўленасць мовы і жыццядзейнасці народа. Названая акалічнасць яскрава выяўляецца ў мянушках, у якіх фактары, якія ўплываюць на семантычныя змены, выступаюць больш выразна. Як бачыцца, гэта звязана са здольнасцю семіятычнай сістэмы да другаснага «называння». Мова з'яўляецца не толькі дэнататыўнай, але і канататыўнай сістэмай. Менавіта канататыўнае значэнне найперш вылучаецца пры іменаванні асобы мянушкай. У мянушцы адбываецца кадзіраванне інфармацыі пра акаляючы свет, яна заключае ў сабе скрыты сэнс, які патрабуе інтэр-

прэтацыі. Аб'ём інфармацыі, заключаны ў мянушцы як моўным знаку, большы, чым яе слоўнае выражэнне.

Аб'ектам нашага даследавання з'яўляюцца мянушкі-характарыстыкі, матыватарам якіх сталі пастава, саматызмы, агульны знешні выгляд; прадметам – вызначэнне асацыятараў мянушкі і ўтварэнне мянушкавых палёў.

Мэта даследавання – вызначэнне асацыятараў мянушак-характарыстык, матыватарам, ці словам-стымулам, якіх з'яўляюцца асаблівасці паставы і агульнага знешняга выгляду, саматызмы, і вылучэнне мянушкавых палёў.

Матэрыялам даследавання паслужыў слоўнік «Мянушкі Брэстчыны» [2].

У адказ на зрокавы вобраз у свядомасці намінара ўзнікае канкрэтны асацыятар (рэалія ці паняцце) з яго асацыятыўным значэннем. Гэтае значэнне, як сцвярджае Л. М. Вардамацкі, «включает в себя как совокупность его коннотаций в сознании отдельного представителя какой-либо культуры, так и совокупность ассоциативных полей всех ее представителей» [1, с. 179].

Словы-асацыятары, якія ўзнікаюць у свядомасці намінара на пэўную асабліваць знешняга выгляду намінанта (доўгія валасы, худы, поўны, лысы, вялікія вочы, доўгі нос, адтапыраныя вушы і інш.), утвараюць мянушкавае поле. Мянушкавае поле ўключае ў сябе ўсе найменні, што з'явіліся на слова-стимул, у якіх вербалізуецца матыватар мянушкі. Ім становяцца канкрэтны адметнасць знешняга выгляду, рысаў характару, падзеі ў жыцці і інш. Гэтая адметнасць не стала нормай у дадзенай супольнасці людзей, яна вылучае асобу сярод іншых у калектыве, таму падлягае іменаванню. Адзінкі мянушкавага поля ўтвараюцца намінарам на аснове асацыяцый, якія перадаюць яго жыццёвы вопыт і светабачанне. Асацыяцыі, якія рэпрэзентуюцца словамі, выяўляюць асабліваць канцэптасферы асобнага чалавека або канкрэтнай супольнасці людзей. З аднаго боку, мы можам гаварыць пра «неўсвядомленасць» маўленчай дзейнасці, а з іншага – пра ўмоўнасць гэтай «неўсвядомленасці», таму што маўленчае дзеянне грунтуецца на кагнітыўным вопыце асобнага намінара ці калектыву людзей. Праз асацыяцыі выяўляецца круггляд чалавека, глыбіня і аб'ём яго ведаў пра акаляючы свет, яго светапогляд.

Як і любая іншая полевая структура моўнай адзінкі, мянушкавае поле мае ядро і перыферыю. У цэнтры ядра мы змяшчаем мянушку, якая паўтараецца найбольшую колькасць разоў, на перыферыі размяшчаюцца адзінкавыя найменні.

Асноўная частка

Пры ўзнікненні мянушак-характарыстык падставай для намінацыі звычайна з'яўляюцца наступныя знешнія прыкметы асобы: целасклад, рост, вага, фігура, асабліваць асобных частак цела, валасы. Мянушкавыя палі складаюць найменні, што ўзніклі ў выніку асацыяцый на матыватар, які рэпрэзентуецца наступнымі словамі-стымуламі: худы

і малы/нізкі ростам, худы і высокі, нізкі/малы і тоўсты/мажны, высокі і тоўсты/мажны, высокі, нізкі, тоўсты/мажны/здоровы, худы, фігура, колер валасоў (рыжыя, белыя/сівыя, сівыя/светлыя, чорныя), стан валасоў, прычасанасць, памер валасоў, ногі, паходка, абрысы твару, барада, вусы, зубы, нос, вушы, живот, рукі, скура, губы, шыя, галава, лоб. Гэтыя знешнія якасці чалавека найперш кідаюцца ў вочы намінарам і падлягаюць іменаванню.

Пастава – манера трымацца, становішча фігуры, корпуса, уласцівыя камунікатыўныя. Добрая пастава вызначаецца стройнасцю, велічнасцю, прыстойнасцю і прыгажосцю ўсіх рухаў цела. Адхіленні ж ад нормы, якія кідаюцца ў вочы, становяцца прычынай узнікнення мянушкі.

Кожная з асаблівацей целаскладу мае свае словы-асацыятары, якія ўзнікаюць на слова-стимул, ці матыватар, і ўтварае мянушкавыя палі. Асацыяцыі, што ўзнікаюць у свядомасці чалавека пры назіранні за іншым, матэрыялізуюцца ў словах, якія выражаюць шматлікія канатацыі на словы-стымулы, і перадаюць асабліваць светабачання намінара.

Разгледзім мянушкавыя палі:

«Высокі»: *Жыра́ф, Жыра́фа* 'вельмі высокая'; *Бато́н, Сцепáнішчэ* 'вялікі ростам і мажны целаскладам'; *Длі́нны, Бусэ́нь, Довгі́ (Довгы́й), Цыба́ты, Цыба́х, Фітіль* 'высокі'; *Велі́кан, Длі́нный, Повтора́к, Шу́ня* 'вельмі высокі'; *Гно́м, Малы́й* 'высокі (правалі жартам)'; *Дзед Мэдвё́дзь, Лопáта* 'высокі рост і моцны фізічны целасклад'; *Довговя́за, Дóўгая, Ды́лда, Шпа́ла* 'высокая'; *Дыбэ́лы* 'вялікі, «дзябёлы»'.

«Нізкі / малы ростам»: *Шво́рабы, Гры́цык, Со́тчыны, Фі́шка, Пісто́н, Прыны́клый* 'нізкі (невысокі) ростам'; *Бес, Верабе́йка, Малы́ш, Папыро́сік* 'вельмі малы ростам'; *Бублі́к, Ку́ц, Лабё́д, Мы́шка, Штэ́псель* 'невысокі'; *Гно́мік* 'невысокая'; *Джы́нка* 'маленькая і жвавая'; *Кно́пка, Малы́нця* 'малая ростам'; *Мы́шка Таня, Палтара́шка, Ці́пка, Юлька-Шну́лька* 'вельмі маленькая'; *Пазю́р, Соко́лік, Ко́лік* 'вельмі маленькі'.

«Тоўсты / вельмі поўны»: *Кабáн (Кабані́), Бóбчык, Бу́ла, Вэ́рус, Кача́н-Круглы, Пуза́н* 'тоўсты'; *Бато́н* 'поўны'; *Бо́чка* 'мажная'; *Бульдóзер Васа́, Буц, Дзе́жка, Калабу́ня, Пузы́р, Туз, Сві́ння* 'вельмі тоў-

сты', *Копыця*, *Пушка* 'тоўстая'; *Мамантёнок*, *Сосіска*, *Шар* 'вялікая вага'; *Мось* 'вельмі поўная'; *Петя Круглы* 'вельмі тлусты'; *Поныся*, *Тушка* 'вельмі тоўстая'; *Сыцік* 'тоўсты, «сыты»'; *Сыты* '«збіты» целасклад'; *Гарбуз* 'мажны'.

«**Худы**»: *Глыст* 'худы і надакучлівы'; *Дохлы*, *Кровіна*, *Шкёт* 'вельмі худы'; *Карандаш*, *Сухар*, *Шкварка* 'худы'; *Костачка* 'вельмі худая ў дзяцінстве'; *Скорынка* 'вельмі худая, чэрствая ў адносінах да людзей'; *Спічка*, *Сухарэбка*, *Трыска*, *Трэсачка*, *Шмыга* 'вельмі худая'; *Фанэра* 'худы ў дзяцінстве'.

«**Худы і малы/нізкі ростам**»: *Гарабчык* 'маленькі, дробненькі'; *Акурак*, *Ціплёк* 'малы і худы'; *Дырка* 'нізкі і худы'; *Козлік* 'невысокі, маленькі і худы'; *Пупец* 'худы і вельмі малы ростам'; *Смолячок* 'малы і худы (тонкі) у дзяцінстве'; *Шпала* 'худы і невялікі ростам'.

«**Худы і высокі**»: *Воробей*, *Гена-Шчупак*, *Кіёчэк*, *Кій* 'вельмі худы і высокі'; *Кранік* 'высокі і худы'; *Цульманіха* 'высокая і худая з тонкімі нагамі'.

«**Тоўсты і малы (нізкі ростам)**»: *Пончык*, *Бобёныха* 'тоўстая, маленькага росту'; *Бобіна* 'малы і круглы'; *Боровік* 'поўны, маленькі'; *Бочонкавы* 'малы ростам і тоўсты'; *Буба* 'малы і кругленькі'; *Ковалык* 'тоўсты, невысокі ростам'; *Пончык* 'невысокі, тоўсты, ружовашчокі', 'пакутуе на атлусценне', 'вельмі маленькая ростам і тоўстая'; *Макарон* 'маленькі і тоўсценькі'; *Куна* 'малы і тоўсценькі'; *Куропатка* 'маленькая і поўненькая, з кароткімі ножкамі'; *Куцыбан* 'поўны і нізкі ростам'; *Цэбрык* 'тоўсты і нізкі ростам'; *Цыбулька* 'невысокая і тоўстая'; *Скупчык* 'невялічкі, тоўсценькі, прыземісты'; *Пранік* 'маленькі ростам і з акругленим целам'.

«**Тоўсты і высокі**»: *Буйвол*, *Кунь* 'высокі ростам і вялікай вагі'; *Кінг-Конг*, *Булановы*, *Лось* 'высокі, мажны'; *Велікый*, *Дубовы*, *Штанга* 'вялікага росту і мажны'; *Кабэлішка*, *Дубёнушка* 'высокая і мажная'; *Следь* 'высокі і тоўсты'; *Торбочка* 'надта вялікая і тоўстая' [2].

Наяўнасць або адсутнасць валасоў, іх стан, памер, колер, прычасанасць або непрыбранасць служаць знешнім паказчыкам сацыяльнага становішча чалавека, яго акултуранасці. Як адзначаюць аўтары энцыклапедычнага слоўніка, «валасы з'яўляюцца

жыццядайным асяродкам, у якім злучаны фізічныя і духоўныя сілы чалавека, і адначасова яны ўяўляюцца самым актыўным каналам энергетычнага сілкавання чалавека ад космасу» [3, с. 62]. Гэтым тлумачыцца тая акалічнасць, што валасы як важная для беларусаў міфалагема сталі частым аб'ектам намінацыі пры ўзнікненні мянушкі.

Часцей матыватарам намінацыі становіцца колер валасоў чалавека. Словамі-стымулямі з'яўляюцца лексемы *рыжы*, *светлы* (белы і сівы) і *чорны*. Яны ўтвараюць наступныя мянушкі:

«**Рыжыя валасы**»: *Рыжынькый*, *Рыжык*, *Рыжій* (*Рыжы*, *Рыжый*), *Рыжя*, *Апельсін*, *Морква* 'рыжы колер валасоў'; *Лісік* 'дзед быў рыжы, бы ліса'; *Марковка* 'фарбуе валасы ў рыжы колер'; *Рыжій* (*Рыжый*) 'рыжыя валасы і канапушкі'; *Рыжы* 'руды колер валасоў'; *Кот* 'рыжыя, як у ката поўсць, валасы'.

«**Светлыя/белыя валасы**»: *Бёлы* (*Бёлый*) 'светлы, амаль белы, колер валасоў'; *Бёлік*, *Белявы*, *Білы*, *Сахарный* 'заўсёды белыя валасы'; *Бёлынькый* 'бялявы, светлавалосы'; *Білый*, *Блондін* 'светлыя валасы'; *Зяец* 'светлыя валасы, бы ў зайца поўсць'; *Міша Білый* 'уся сям'я мае светлы колер валасоў'; *Пыркалёвы* 'белыя валасы, як паркаль'; *Сметана* 'белабрысы', 'пафарбаваныя ў белы колер валасы', 'светлыя валасы'; *Смытана* 'светлыя валасы і твар', 'белы колер валасоў'; *Смэтана* 'белыя валасы і скура'.

«**Светлыя/сівыя валасы**»: *Сівы*, *Сяды* 'сівыя валасы'; *Ворон*, *Сівак*, *Сэдой* 'рана з'явіліся сівыя валасы'; *Седун* 'усе ў родзе рана становяцца сівымі'.

«**Чорныя (цёмныя) валасы**»: *Жук*, *Жучка* 'цёмныя валасы'; *Грач*, *Чырнява* (*Чэрнява*) 'вельмі чорны колер валасоў'; *Грузін* 'смуглы, з чорнымі валасамі'; *Чорнёнко*, *Чорны* 'чорныя валасы'; *Чорный* 'чорныя, як смоль, валасы'; *Чорны* 'чарнявыя валасы і смуглы твар' [2].

Мянушкае поле «**стан**» складаецца з наступных адзінак: *Баран*, *Кудравы*, *Пушкін* 'вельмі кучаравыя валасы', 'кучаравыя і светлыя валасы, як у барана воўна'; *Брокаль*, *Вова-Баранчык*, *Кучаравы* 'кучаравыя валасы'; *Віхура*, *Дык* 'вялікая капа валасоў на галаве'; *Греб*, *Одуванчык* 'лысы'; *Кудрыковы* 'усе члены сям'і кучаравыя'; *Кучераўчык* 'заўсёды завіваюцца і нерасчесаныя ва-

ласы', *Лёшый* 'заўсёды кудлаты', *Лысой* 'ніколі не бачылі з валасамі'; *Лысы* 'дваццаць гадоў ходзіць лысым'; 'хварэў на рак, стаў лысым'; *Лысый* 'заўсёды паголеная галава', 'палысеў у маладым узросце', 'заўсёды лысы', 'хутка аблысеў'; *Лёся Украінец* 'лысы; родам з Украіны'; *Мамант* 'надта валасаты'; *Пычурка* 'з вялікай лысінай'; *Плешывы* 'ёсць лысіна'; *Ромашка* 'пышныя валасы, быццам рамонак'; *Томас-Грыўка* 'густыя, кучаравыя валасы'; *Чуб*, *Чубаты* 'некалі хадзіў з вялізным чубам'; *Чубан* 'тырчыць на галаве чуб'; *Чубаты* 'ў дзяцінстве яго стрыглі нагала і пакідалі толькі чуб'; *Чубій* 'вельмі доўгі чуб'; *Чыжык* 'вельмі тырчаць валасы'; *Чэрэп* 'заўсёды галіў галаву налыса' [2].

«Прычасанасць/непрыбранасць»:

Гаршók 'стрыжка падобная да гаршка'; *Ёжа* 'ў маладосці была аб'ёмная прычоска, якую ён сапсаваў фарбамі для валасоў і зараз ходзіць лысы'; *Ёжик* 'незвычайная «цікавая» стрыжка'; *Ёжык* 'прычоска з паднятымі ўверх валасамі, падобнымі да іголак вожыка'; *Кувтуля* 'ў дзяцінстве хадзіла заўсёды з незаплеценымі, «кудлатымі» валасамі'; *Лёшый* 'заўсёды ходзіць усюды кудлаты' [2].

«Памер»: *Патлаты* 'доўгія валасы'; *Рапу́нцэль* 'вельмі доўгія і прыгожыя валасы'; *Вэргі́ня* 'доўгія кучаравыя валасы' [2].

Ногі таксама сталі аб'ектам намінацыі. Мянускавыя палі складаюць рэакцыі на словы-стэмулы *даўжыня і форма ног, асаблінасці паходкі*:

«Даўжыня і форма ног»: *Бусько* 'доўгія ногі'; *Бусэнь* 'доўгія худыя ногі'; *Журавель* 'надта доўгія ногі'; *Калачык*, *Крыволан* 'крывыя ногі'; *Костачкін* 'худыя, як костачкі, ногі'; *Мамонт* 'вельмі вялікія ногі і рукі'.

«Асаблінасць паходкі»: *Буслык* 'у дзяцінстве зламаў нагу і доўгі час хадзіў і стаяў на адной назе, як бусел'; *Качка* 'хада, як у качкі'; *Косоланый*, *Кульгава* 'праблемы з нагамі пры хадзьбе'; *Кульга*, *Кульгавы*, *Кульгавая* 'кульгавы'; *Кульгавы* 'кульгавы на правую нагу'; *Курочкін* 'хада падобная да хады пеўня; зараз так называюць і яго дзяцей'; *Падля́тайло* 'ходзіць падскокваючы'; *Шлёп-Нуга* 'праблемы з хадой, «накульгавае»'; *Зігза́г* 'ходзіць няроўна, быццам зігзагі выводзіць'; *Іван-Шлёпнага́* 'адна нага карацейшая; кульгае, як бы «шлёпае»

нагой пры хадзе'; *Міна* 'пры хадзьбе вельмі грыміць нагамі або якімі-небудзь прадметамі'; *Пувзун* 'вельмі павольна ходзіць'; *Пуля* 'вельмі хутка ходзіць'; *Мэдвэдík* 'няўключы; пры хадзьбе заўсёды за што-небудзь чапляецца і скідвае'; *Тарпéда* 'хутка ходзіць і збівае ўсіх на сваім шляху' [2].

Мянушкавае поле на матыватар **«колера твару, яго абрысы і стан»** утвараюць адзінкі: *Бёлка* 'вельмі белы, «прасветлены» твар'; *Красномóрды*, *Памідóр (Помыдóр)*, *Чырвóнэц* 'заўсёды чырвоны твар'; *Памідóр* 'заўсёды чырванее, калі з кім-небудзь размаўляе'; *Бурачы́ха* 'чырвоны, як бурак, твар'; *Вышнёвы́й* 'заўсёды румяны (чырвоны, «вышнёвы») твар'; *Галу́за* 'чорны, пакрыты вуграмí твар'; *Жарóв* 'чырвоны, быццам жар, твар'; *Зылёны́й* 'вельмі бледны твар, ніколі не загарае'; *Кі́слы* 'надта зморшчаны твар'; *Кіта́ец* 'з твару падобны да кітайца'; *Помідóр* 'праз хваробу заўсёды чырвоны твар'; *Пры́ха* 'твар падобны да пысы каровы'; *Пэтэ́льня* 'твар падобны да патэльні'; *Рак* 'чырвоны твар, бы вараны рак'; *Ру́лька Свы́няча* 'вельмі вялікі твар'; *Рэмезовы* 'у сям'і вельмі рабы дзед'; *Смай́л Ві́тя* 'заўсёды пасміхаецца, як смайлік'; *Улы́бка* 'заўсёды на твары ўсмешка'; *Хомя́к Вові́к* 'вялікія, нібы ў хамяка, шчокі'; *Цыга́н*, *Цэга́н* 'смуглявы твар; чарнявы, падобны да цыганоў'; *Чорны* 'смуглы твар і чарнявыя валасы'; *Чырвóны́е* 'муж на людзях звычайна чырвоны'; *Шай́ба* 'поўны твар'; *Гу́ля* 'пры нараджэнні ля носа дзяўчынкí быў нарост, «гуля», якую пазней падчас аперацыі выразалі, але мянушка замацавалася на ўсё жыццё'; *Красны́й* 'заўсёды было горача' [2].

Саматызмы *барада, вусы, зубы, нос, вушы, живот, рукі, скура, губы, шыя, галава, лоб* атрымалі найменш рэакцый і ўтвараюць «слабыя» мянушкавыя палі:

«Вушы»: *Вушаты*, *Блаву́хі*, *Локáтор*, *Чабура́шко (Чэбура́шка)* 'вялікія / вельмі вялікія вушы'; *Вушаты* 'заўсёды падслухоўвае, пра што гавораць іншыя'; *Вушаты́й* 'вельмі адтапыраны вушы'; *Заяц* 'доўгія вушы'; *Аўкала* 'глуханямы'; *Глухі (Глухы́)*, *Глушман* 'дрэнны слых'.

«Нос»: *Бусел* 'доўгі і востры нос'; *Бульба* 'нос падобны да бульбы'; *Гусь* 'доўгі, з гарбінкай нос, падобны да гусінай дзюбы'; *Дзю́ба* 'нос падобны да дзюбы птушкі'; *Дзятлык* 'нос як у дзятла'; *Дэльфі́к* 'доўгі

нос, як у дэльфіна»; *Кумар* 'тонкі нос'; *Курно́сый Іван* 'нос кручком'; *Уро́л, Шно́бэль* 'вялікі нос'.

«*Скура*»: *Білы (Бі́лый)* 'колер скуры заўсёды белы'; *Жу́кы, Цыга́н-Борода́, Ко́мын, Чо́рны (Чо́рный), Чору́дік, Чурба́нка* 'цёмнакура/цёмнаскуры'; *Зага́р* 'цёмны колер скуры, нібыта загарэлы'; *Капчо́ны, Тата́рка Сірге́й, Цыгано́к* 'смуглявы/смуглы колер скуры'; *Пломбі́р* 'светлая скура'; *Чо́рна* 'ў 90 гадоў амаль белыя валасы, але скура вельмі цёмная'.

«*Зубы*»: *За́яц, Бабё́р (Бобё́р), Ваку́ла, Зуба́тый, Аліга́тар* 'вельмі вялікія пярэднія зубы'; *За́яць (За́ец), Кро́лік Роджэ́р* 'пярэднія зубы, як у зайца'; *Бабё́р* 'пярэднія зубы вялікія, «вылазяць» з рота, не змяшчаюцца'; *Біве́нь* 'крывыя зубы'; *Золоты́й* 'некалі паехаў у Амерыку і ўстаўіў там залаты зуб'; *Зубля́* 'вельмі вялікія зубы; злая'; *Зубрэ́йка* 'губы не прыкрываюць зубы, яны заўсёды «наверсе»'; *Гаршо́к* 'няма зубоў'.

«*Галава*»: *Бумё́й* 'паходзіць ад слова «бума» – вялікая галава'; *Галава́сцік* 'вялікая галава, як у галавасціка; цела маленькае'; *Гарбу́зік* 'галавасты'; *Гры́б* 'вялікая галава, падобная да талеркі; ростам малы, таму знешне нагадвае грыб'; *Груша́* 'форма галавы вельмі падобная да грушы'; *Гулува́стік, Шлё́м* 'галава вялікіх памераў'; *Кля́пса* 'форма галавы'; *Цыбу́ля* 'форма галавы нагадвае цыбулю'; *Чыгу́н* 'вялікая галава; тоўсты'; *Яйцо́* 'галава па форме нагадвае яйка'.

«*Вусы*»: *Вус* 'у дзеда былі пышныя вусы'; *Вуса́тый (Уса́ты)* 'доўгія вусы'; *Тарака́н Уса́тый* 'вялікія вусы'; *Тарака́н* 'доўгія вусы'; *Сіне́ўс* 'чорныя вусы'.

«*Барада*»: *Бара́да (Борода́, Буруда́)* 'носіць бараду'; *Борода́, Цыга́н-Борода́* 'чорная доўгая барада'; *Грузі́н* 'чорная барада'; *Лёні́н* 'барада, падобная да барады Леніна'.

«*Губы*»: *Губа́тый* 'вялікія губы'; *Бу́ркало* 'вялікая ніжняя губа'; *Гёнрых* 'вялікія губы, таму, калі ў школе праходзілі твор Генрыхы Далідовіча «Губаты», пачалі так называць»; *Грыбазо́н, Губа́ты, Губы́рна-тор* 'надта губаты'.

«*Шыя*»: *Вылі́кі, Гусь* 'доўгая шыя'; *Стра́ус* 'доўгая выцягнутая шыя; высокі рост'; *Гусь* 'звычайна надта выцягваць шыю'.

«*Лоб*»: *Бу́нька* 'на лбе была вялікая радзімая пляма'; *Гу́зік* 'на ілбе гуз'; *Лоб*

Воло́да 'вялікі лоб'; *Ражо́к* 'на лбе гузак, як рог'.

«*Жывот*»: *Пу́зо, Бо́чечка* 'вельмі вялікі жывот'; *Ша́рык* 'вялікі круглы жывот'; *Плю́шка* 'вялікае пуза'; *Бобэ́нко* 'пуза, падобнае да бобу'.

«*Рукі*»: *Блы́ндык* 'пры хадзе доўгія рукі ненатуральна рухаюцца ў розныя бакі (у вёсцы гавораць «блындаліся»）」; *Ла́па, Ма́монт* 'вялікія рукі'; *Пазіо́р* 'заўсёды доўгія пазногці'.

«*Агульны знешні выгляд*»: *Краса́віца (Краса́вчкі, Краса́вчык), Красу́ля, Ку́кла, Ля́ля, Сірэ́нька, Хоро́шэнька, Цвето́чек* 'прыгожая', 'прыгожы/прыгожая, як лялька'; *Бро́шкіна* 'прыгожая, «яркая», выглядае, як брошка'; *Кі́кі* 'не вельмі прыгожая'; *Ё́шка* 'у дзяцінстве была вельмі брыдка'; *Каўга́нка, Кора́й* 'нехайны/нехайная'; *Каи́тан* 'заўсёды дагледжаны, чыста апрануты'; *Кісла́к* 'на выгляд вельмі хілы, слабенькі'; *Козка́* 'прыгожая, як козачка'; *Мазо́н* 'заўсёды ў брудным адзенні'; *Па́влік Наркома́н* 'хваравіты'; *Пыто́па, Чо́рт, Шмарові́длік, Шмарово́з, Шуля́к, Будула́й* 'брудны/брудная'; *Тэ́кляся* 'нехайная'; *Чупака́бра, Чу́шка* 'вельмі непрыгожая' [2].

Часцей за ўсё аб'ектам намінацыі з'яўляюцца целасклад (мянушкавыя палі ўключаюць больш за 200 адзінак) і валасы (больш за 120 адзінак). Рэдка матывацыяй для ўзнікнення мянушкі становяцца асаблівасці рук, пальцаў, ілба, жывата, вусоў (ад 4 да 7 адзінак).

Заклучэнне

Пры візуальнай ацэнцы асобы намінар найперш звяртае ўвагу на яе знешні выгляд, таму матыватарам становяцца вочы, валасы, пастава, агульны знешні выгляд і інш. Слова-стымулы – гэта часцей за ўсё рэпрэзентатары асаблівасцей вачэй, валасоў, фігуры, таму мы можам рабіць вывад пра заканамернасць выбару. Пры ўзнікненні асацыятараў такой заканамернасці не назіраецца: імі могуць выступаць як жывёлы (праз знешняе падабенства частак цела), расліны (праз колер і якасць), так і разнастайныя прадметы побыту, прадукты харчавання, міфічныя істоты, паняцці. Усе рэаліі і паняцці будзе аб'ядноўваць які-небудзь агульны параметр (напрыклад, колер, памер, даўжыня і інш.).

Калі матыватарам мянушкі-характарыстыкі становіцца пастава (худы/тлусты, высокі/нізкі), то асацыятарам часцей за ўсё выступаюць звяры (свіння/кабан, лось, козлік, конь, буйвал, мамант, мядзведзь, жыраф), грызуны (мышка), птушкі (курапатка, бусел, верабей), міфічныя істоты (гном, бес, кінг-конг), прадукты харчавання (батон, сасіска, сухар, пончык, пранік, селядзец, цыбуля, бобіна), прадметы побыту (лапата, цыгарэта, бочка, дзяжа, бочачка, цэбар, капа сена (копыца), аловак, кій). Выбар асацыятара адпавядае параметрам чалавека: выбраны для асацыяцыі аб'ект характарызуецца такімі параметрамі, як доўгі, кароткі, тонкі, аб'ёмны, пульхлы. Аб'ектам намінацыі становяцца як залішне высокія і поўныя, так і залішне нізкія і худыя людзі.

Пры іменаванні праз валасы асобы часцей звяртаецца ўвага на іх колер. Асацыяцыя звычайна таксама ўзнікае праз ко-

лер асацыятара: рыжы – морква, апельсін; белы – цукар, смятана; чорны – воран, жук. Заўважана, што не імянуюцца людзі з русым колерам валасоў, бо гэта традыцыйны колер валасоў беларусаў.

Мянушка як адзінка, якая карэціруе паводзіны, прывычкі, асаблівасці знешняга выгляду і інш., садзейнічае фарміраванню чалавечых навываў: зносінам паміж людзьмі, кантролю за асабістымі паводзінамі, адначасным адносінам да з'яў акаляючага свету, павышэнню ўнутранай культуры як намінатара, так і намінанта. Вынікам з'яўляецца культурная кампетэнтнасць асобы ў каштоўнасцях, традыцыях, звычаях народа.

Прыклады паказваюць, што нават людзей з рознымі заганами, з фізічнымі недахопамі беларусы звычайна не імянуюць абразлівымі, грубымі, непрыстойнымі словамі-мянушкамі.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Вардомацкі, Л. М. Современная ассоциативная лингвистика и ее приложение к решению практических задач / Л. М. Вардомацкий. – URL: <https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/36703/1/176-181.pdf> (дата обращения: 28.04.2025).
2. Мянушкі Брэстчыны : вучэб. слоўн. / склад. Л. В. Леванцэвіч. – Брэст : БрДУ, 2024. – 167 с.
3. Беларуская міфалогія : энцыкл. слоўн. / С. Санько [і інш.] ; рэд. В. Аўтушка. – Мінск : Беларусь, 2004. – 592 с.

REFERENCES

1. Vardomatskii, L. M. Sovremennaya assotsiativnaya lingvistika i ee prilozhenie k resheniyu prakticheskikh zadach / L. M. Vardomatskii. – URL: <https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/36703/1/176-181.pdf> (data obrashcheniya: 28.04.2025).
2. Myanushki Brestchyny : vucheb. sloun. / sklad. L. V. Levantsehvich. – Brest : BRDU, 2024. – 167 s.
3. Belaruskaya mifalogiya : ehntsykl. sloun. / S. San'ko [i insh.] ; red. V. Autushka. – Minsk : Belarus', 2004. – 592 s.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 17.08.2025